

Mål C-321/22

Sammanfattning av begäran om förhandsavgörande enligt artikel 98.1 i domstolens rättegångsregler

Datum för ingivande:

5 maj 2022

Hänskjutande domstol:

Sąd Rejonowy dla Warszawy - Śródmieścia w Warszawie (Polen)

Datum för beslutet att begära förhandsavgörande:

22 februari 2022

Klagande:

ZL

KU

KM

Motpart:

Provident Polska S.A.

Saken i målet vid den nationella domstolen

ZL, KU och KM har väckt talan i huvudsak för att få fastställt att de låneavtal som de har ingått är ogiltiga eller saknar verkan i den del som avser andra kreditkostnader än ränta, det vill säga provisionsbaserad ersättning och avgifter för en flexibel återbetalningsplan eller en överenskommelseavgift.

Syfte med och rättslig grund för begäran om förhandsavgörande

För det första hyser den hänskjutande domstolen tvivel om huruvida artikel 3.1 i direktiv 93/13 gör det möjligt att anse att avtalsvillkor som fastställer storleken på de avgifter eller provisioner som ska betalas till näringsidkaren är oskäliga endast

av det skälet att de är orimligt höga. För det andra är det enligt den hänskjutande domstolen nödvändigt att avgöra huruvida en bestämmelse i nationell rätt (artikel 189 k.p.c.) och nationell praxis enligt vilken avsaknaden av ett berättigat intresse av att få saken prövad utesluter möjligheten att väcka en fastställsetalan strider mot artikel 7.1 i direktiv 93/13 och effektivitetsprincipen. För det tredje vill den hänskjutande domstolen inom ramen för artikel 6.1 bland annat få klarhet i om låneavtalet, för det fall det förklaras att villkoren i låneavtalen, enligt vilka återbetalningen av amorteringar enligt detta avtal endast kan ske i kontanter till en anställd till långivaren på den ort där låntagaren har sitt hemvist, utgör oskäligen villkor, om låneavtalet fortfarande kan fullgöras eller om det ska förklaras vara ogiltigt.

Tolkningsfrågor

1. Ska artikel 3.1 i rådets direktiv 93/13/EEG av den 5 april 1993 om oskäligen villkor i konsumentavtal tolkas så, att ett villkor enligt vilket en avgift eller provision som är orimligt hög i förhållande till den tjänst som näringsidkaren erbjuder ska betalas till näringsidkaren, ska betraktas som ett oskäligt avtalsvillkor?
2. Ska artikel 7.1 i rådets direktiv 93/13/EEG av den 5 april 1993 om oskäligen villkor i konsumentavtal och effektivitetsprincipen tolkas så, att de utgör hinder för nationella bestämmelser eller en tolkning i rättspraxis av dessa nationella bestämmelser enligt vilka det krävs att konsumenten, för att kunna vinna framgång med sin talan mot näringsidkaren om fastställelse av att ett avtal eller den del av avtalet som innehåller oskäligen villkor är ogiltigt eller saknar verkan, har ett berättigat intresse av att få saken prövad?
3. Ska artikel 6.1 i direktivet rådets direktiv 93/13/EEG av den 5 april 1993 om oskäligen villkor i konsumentavtal samt principerna om effektivitet, proportionalitet och rättssäkerhet tolkas så, att de gör det möjligt att slå fast att ett låneavtal, vars enda villkor som avser återbetalningsmetoden har förklarats vara oskäligt, inte kan bestå efter det att villkoret har uteslutits ur avtalet och således är ogiltigt?

Tillämpliga unionsrättsliga bestämmelser

- 1 Fördraget om Europeiska unionens funktionssätt, artikel 169.1.
- 2 Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna, artikel 38.
- 3 Rådets direktiv 93/13/EEG av den 5 april 1993 om oskäligen villkor i konsumentavtal, skälen 4, 21, 24, artiklarna 3.1, 6.1 och 7.1.

Tillämpliga nationella bestämmelser

- 4 Konstyucja Rzeczypospolitej Polskiej (Republiken Polens konstitution) av den 2 april 1997, artikel 76.
- 5 Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (civilprocesslagen av den 23 april 1964) (nedan kallad civilprocesslagen): artiklarna 5, 22¹, 43¹, 58 §§ 1–3, 65 § 1, 353¹, 359, 385¹, 385², 405, 410 och artikel 720 § 1.
- 6 Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (civilprocesslagen av den 17 november 1964) (nedan kallad civilprocesslagen): artiklarna 189, 316 § 1, 363 § 1, och artikel 365 § 1.
- 7 Ustawa z dnia 12 maja 2011 r. o kredycie konsumenckim (lag av den 12 maj 2011 om konsumentkrediter (nedan kallad lagen om konsumentkrediter): artiklarna 3.1, 3.2 punkt 1, 4.1 punkt 1, 5 punkterna 6–8, 30.1, och artikel 36a. 2).
- 8 Justitieministerns tillkännagivande av den 7 januari 2016 om lagstadgad ränta.

Kortfattad redogörelse för de faktiska omständigheterna och förfarandet i målet vid den nationella domstolen

- 9 ZL ingick den 11 september 2019 ett avtal om penninglån med namnet ”Pożyczka Tygodniowa w Gotówce” (veckolån i kontanter) med Provident Polska S.A. (nedan kallad Provident) för en period på 90 veckor. I särskilda avtalsvillkor föreskrevs bland annat att det kontantbelopp som utbetalats till kunden och hela lånebeloppet i kontanter uppgick till 8100 PLN (punkterna A1 och A), att provisionen för beviljande av lånet uppgick till 4050 PLN (punkt B), att överenskommelseavgiften uppgick till 40 PLN (punkt C), att avgiften för den flexibla återbetalningsplanen uppgick till 2066 PLN (punkt D), att årlig ränta uppgick till 10 procent (punkt E), att sammanlagd ränta uppgick till 1275,73 PLN (punkt E), att bruttobeloppet för lånet uppgick till 14 256 PLN (punkt F), att den totala lånekostnaden uppgick till 7431,73 PLN (punkt G), att hela det belopp som skulle betalas av konsumenten uppgick till 15531,73 PLN (punkt H), samt att effektiv årlig ränta uppgick till 132,53 procent (punkt I).
- 10 Låneavtalet innehöll även en allmän del, vilken bestod av en standardklausul som Provident tillämpade, enligt vilken det totala lånebeloppet (punkt A) utgjordes av summan av samtliga penningmedel som långivaren ställer till kundens förfogande enligt avtalet, vilka emellertid inte omfattar den del av bruttobeloppet för lånet som ställts till kundens förfogande för att täcka kreditkostnaderna för lånet som kreditgivaren ställer till kundens förfogande enligt avtalet, det vill säga kostnader som kunden ska betala samtidigt som avtalet ingås: provision för beviljande av lån, överenskommelseavgifter samt avgifter för den flexibla återbetalningsplanen genom att de dras av från lånets bruttobelopp.

- 11 Lånets bruttobelopp (punkt F) utgjorde enligt den allmänna delen av avtalet det sammanlagda lånebelopp som beviljats kunden enligt avtalet som omfattade hela lånebeloppet och den del av lånet som var avsett att täcka kreditkostnaderna, det vill säga de kostnader som kunden skulle betala när avtalet ingicks, uppläggningsavgiften, överenskommelseavgifter samt avgifter för den flexibla återbetalningsplanen genom att de drogs av från lånets bruttobelopp. Lånets bruttobelopp är lika med summan av hela lånebeloppet (punkt A) och avgifterna enligt punkterna B, C och D.
- 12 Den totala kostnaden för lånet (punkt G) omfattade samtliga kostnader som kunden är tvungen att betala i samband med kreditavtalet, i synnerhet, a) ränta, avgifter och provisioner, b) kostnader för kompletterande tjänster, om de är nödvändiga för att erhålla lånet eller för att erhålla det på de erbjudna villkoren. Det sammanlagda belopp som ska betalas av konsumenten (punkt H) är summan av den totala lånekostnaden och hela lånebeloppet. Den ränta som kunden ska betala till långivaren beräknas på grundval av lånets bruttobelopp (punkt F).
- 13 När det gäller veckolånet i kontanter åtog sig kunden att återbetala lånet endast i kontanter genom en rådgivare under rådgivarens veckovisa besök på den ort där kunden hade sitt hemvist på en adress i Republiken Polen.
- 14 ”Den flexibla återbetalningsplanen” är däremot ett paket av tjänster inom ramen för ett avtal om administration av lån och består av följande: tillfälligt avbrott i återbetalningen och garantier för att upphäva återbetalningsskyldigheten. För sina tjänster inom ramen för den flexibla återbetalningsplanen tar långivaren ut ersättning i form av en avgift för denna plan (punkt D). ”Tillfälligt avbrott i återbetalningen” när det gäller veckolånet i kontanter är en tjänst som tillhandahålls av kreditgivaren som består i att uppskov ges med fristen för återbetalning av amorteringar som följer av den ursprungliga tidsplan som anges i avtalet med mellan 1 till 4 amorteringar utan att något skäl behöver anges. ”Garantier för upphävande av återbetalningsskyldigheten” omfattar i sin tur ett avtalsvillkor som består i att kreditgivaren, för det fall att kunden avlider under avtalets löptid befriar kunden från dennes skuld med avseende på de åtaganden som följer av avtalet och som ännu inte betalats den dag då kunden avled.
- 15 De låneavtal som ingicks av KU och Provident samt KM och IPF Polska sp. z o.o. (den rättsliga föregångaren till Provident) innehöll villkor som liknar dem som anges ovan i punkterna 9-14.

Parternas huvudargument i det nationella målet

- 16 Klagandena har till stöd för sina yrkanden anfört att villkoren i låneavtalet avseende provision och avgifter för den flexibla återbetalningsplanen och överenskommelseavgifter utgör oskäligen villkor (oskäligen avtalsvillkor) på grund av att de är orimligt höga. ZL och KU har i huvudsak gjort gällande att motparten med anledning av lånets beviljandet kan uppbära inkomster som dock är begränsade till kapitalränta och en överenskommelseavgift som är rimlig, det vill

säga 40 PLN. Den omständigheten att klagandena åläggs ytterligare avgifter på 75,5 procent (eller 92,07 procent för KM) för det kapital som ställs till förfogande är en åtgärd som syftar till att uppnå maximal vinst för motparten och konsumenten åläggs följaktligen oproportionerliga kostnader för att erhålla lånet i förhållande till det belopp som konsumenten erhåller i samband med ingåendet av avtalet. En så hög provision strider mot god sed, likvärdiga avtalsförpliktelser, lojal konkurrens och en hederlig affärsmans normala vinster. Den är inte heller motiverad med tanke på den risk som den utövade verksamheten innebär.

Kortfattad redogörelse för skälen till begäran om förhandsavgörande

- 17 **Den första tolkningsfrågan** rör tolkningen av artikel 3.1 i direktiv 93/13. Enligt fast rättspraxis avser EU-domstolens behörighet tolkningen av de kriterier som den nationella domstolen kan eller ska tillämpa vid prövningen av ett avtalsvillkor mot bakgrund av bestämmelserna i direktivet, och särskilt vid prövningen av huruvida ett villkor är oskäligt i den mening som avses i artikel 3.1 i direktivet, varvid det ankommer på sistnämnda domstol att, mot bakgrund av de specifika omständigheterna i det aktuella fallet, ta ställning till hur ett visst avtalsvillkor konkret ska kvalificeras. Härav följer att EU-domstolen endast ska ge den hänskjutande domstolen upplysningar som denna ska beakta vid bedömningen av huruvida det aktuella villkoret är oskäligt.¹
- 18 EU-domstolen har också vid upprepade tillfällen slagit fast att för att avgöra huruvida ett avtalsvillkor i strid med kravet på god sed medför en betydande obalans i avtalsparternas rättigheter och skyldigheter enligt avtalet, till nackdel för konsumenten, ska den nationella domstolen pröva huruvida en gentemot konsumenten lojalt och rättvist handlande näringsidkare rimligen kunde utgå från att konsumenten skulle godta ett sådant avtalsvillkor efter en individuell avtalsförhandling.²
- 19 EU-domstolen har vidare slagit fast att vid bedömningen av huruvida ett villkor medför en ”betydande obalans” i avtalsparternas rättigheter och skyldigheter

¹ Dom av den 9 november 2010, C-137/08, VB Pénzügyi Lízing, punkt 44, dom av den 14 mars 2013, C-415/11, Aziz, punkt 66, dom av den 21 mars 2013, C-92/11, RWE Vertrieb punkt 48, dom av den 16 januari 2014, C-226/12, Constructora Principado, punkt 20, beslut av den 3 april 2014, C-342/13, Sebestyén, punkt 25, dom av den 10 september 2014, C-34/13, Kušionová, punkt 73, dom av den 3 oktober 2019, C-621/17, Kiss och CIB Bank, punkt 47, dom av den 27 januari 2021, C-229/19 och C-289/19, Dexia Nederland, punkt 45, dom av den 10 juni 2021, C-609/19, BNP Paribas Personal Finance, punkt 60, dom av den 10 juni 2021 r., C-776/19-C-782/19, BNP Paribas Personal Finance, pkt 92.

² Dom av den 14 mars 2013, C-415/11, Aziz, punkt 69, beslut av den 21 mars 2014, C-537/12, Banco Popular Español, punkt 66, dom av den 3 april 2014, C-342/13, Sebestyén, punkt 28, dom av den 3 oktober 2019, C-621/17, Kiss och CIB Bank, punkt 50, dom av den 7 november 2019, C-419/18 och C-483/18, Profi Credit Polska, punkt 55, dom av den 3 september 2020, C-84/19, C-222/19 och C-252/19, Profi Credit Polska, punkt 93, dom av den 10 juni 2021, C-609/19, BNP Paribas Personal Finance, punkt 66, dom av den 10 juni 2021, C-776/19-C-782/19, BNP Paribas Personal Finance, punkt 97.

enligt avtalet ska hänsyn bland annat tas till de bestämmelser i nationell rätt som skulle ha tillämpats, om parterna inte hade överenskommit något på denna punkt. Genom en sådan jämförelse kan den nationella domstolen bedöma om, och i förekommande fall till vilken grad, avtalet ger konsumenten en sämre rättslig ställning än vad som följer av gällande nationell rätt. Det är i detta sammanhang även relevant att undersöka konsumentens rättsliga ställning vad gäller de medel som han eller hon enligt nationell lagstiftning förfogar över för att hindra fortsatt tillämpning av oskäligen avtalsvillkor.³

- 20 EU-domstolen har slutligen klargjort att en betydande obalans kan följa av att den rättsliga ställning som konsumenten, i egenskap av part i det aktuella avtalet, har enligt tillämpliga nationella bestämmelser undergrävs på ett tillräckligt allvarligt sätt, antingen genom en begränsning av de rättigheter som avtalet enligt nämnda bestämmelser ger konsumenten, eller genom att konsumenten hindras från att utöva dessa rättigheter eller genom att konsumenten åläggs en ytterligare förpliktelse som inte föreskrivs i nationell rätt.⁴
- 21 Den aktuella tolkningsfrågan har ställts för att få klarhet i huruvida det för att ett avtalsvillkor ska kunna förklaras oskäligt är tillräckligt att fastställa att konsumenten enligt avtalsvillkoret åläggs att erlägga en betalning som är orimlig i förhållande till näringsidkarens prestation. Enligt den hänskjutande domstolen ger analysen av EU-domstolens befintliga praxis inte något entydigt svar på denna fråga.
- 22 I dom av den 26 mars 2020 anförde EU-domstolen att "[a]rtikel 1.2 i rådets direktiv 93/13/EEG av den 5 april 1993 om oskäligen villkor i konsumentavtal ska tolkas så, att ett avtalsvillkor, i vilket kreditkostnaden exklusive ränta fastställs med iakttagande av det maximibelopp som föreskrivs i en nationell bestämmelse, utan att de faktiska kostnaderna nödvändigtvis beaktas, inte är undantaget från direktivets tillämpningsområde."⁵
- 23 Denna tanke utvecklades i EU-domstolens dom av den 3 september 2020, i vilken det angavs att andra kreditkostnader än ränta för konsumenten, vilka enligt den nationella lagstiftningen har ett tak, således kan leda till en betydande obalans i den mening som avses i domstolens praxis, även om de fastställs till ett lägre belopp än detta tak, om de tjänster som tillhandahållits som motprestation inte rimligen omfattades av de tjänster som tillhandahållits i samband med ingåendet eller genomförandet av kreditavtalet, eller om de kostnader som övervältras på

³ Dom av den 14 mars 2013, C-415/11, Aziz, punkt 68, beslut av den 21 mars 2014, C-537/12, Banco Popular Español, punkt 65, dom av den 3 april 2014, C-342/13, Sebestyén, punkt 27, dom av den 27 januari 2021, C-229/19 och C-289/19, Dexia Nederland, punkt 48.

⁴ Dom av den 16 januari 2014, C-226/12, Constructora Principado, punkterna 21 och 23, dom av den 3 oktober 2019, C-621/17, Kiss och CIB Bank, punkt 51, dom av den 3 oktober 2020, C-84/19, C-222/19 och C-252/19, Profi Credit Polska, punkt 92, dom av den 27 januari 2021, C-229/19 och C-289/19, Dexia Nederland, punkt 49.

⁵ Dom av den 26 mars 2020, C-779/18, Mikrokasa, punkt 58.

konsumenten som avgifter för beviljande och administration av lånet är klart oproportionerliga i förhållande till lånebeloppet. I detta hänseende ankommer det på den hänskjutande domstolen att beakta den verkan som övriga avtalsvillkor har för att avgöra om nämnda villkor skapar en betydande obalans till nackdel för låntagaren. Under dessa omständigheter och med beaktande av det krav på tydlighet som följer av artikel 5 i direktiv 93/13, kan det inte anses att näringsidkaren, om denne handlade transparent mot konsumenten, rimligen kunde förvänta sig att konsumenten skulle godta ett sådant avtalsvillkor efter en förhandling. Av det ovan anförda följer att artikel 3.1 i direktiv 93/13 ska tolkas så, att ett avtalsvillkor om andra kreditkostnader än ränta, i vilket dessa kostnader fastställs under ett lagstadgat tak och vilket övervältrar kostnaderna för långivarens ekonomiska verksamhet på konsumenten, kan skapa en betydande obalans i parternas rättigheter och skyldigheter enligt avtalet till nackdel för konsumenten, om villkoret innebär att konsumenten åläggs avgifter som är oproportionerliga i förhållande till de tjänster och det lånebelopp som erhållits, vilket det ankommer på den hänskjutande domstolen att bedöma.⁶

- 24 Dessutom slog EU-domstolen i dom av den 16 juli 2020 fast att ett villkor i ett låneavtal mellan en konsument och ett finansinstitut som innebär att konsumenten ska betala en uppläggningsavgift är ägnat att medföra en i strid med kravet på god sed betydande obalans i parternas rättigheter och skyldigheter enligt avtalet till nackdel för konsumenten, om finansinstitutet inte visar att denna avgift motsvarar faktiskt levererade tjänster och för finansinstitutet uppkomna kostnader. Det ankommer på den hänskjutande domstolen att pröva detta.⁷
- 25 I domen av den 26 februari 2015 fann EU-domstolen däremot att avtalsvillkor enligt vilka konsumenten tvingas att erlägga en avgift som uppgår till ett avsevärt belopp och som syftar till att säkerställa att lånet återbetalas, trots att risken att betalning inte erläggs redan täcks av en in-teckning i fastighet och att banken, i utbyte mot denna avgift, inte tillhandahåller konsumenten någon egentlig tjänst i konsumentens intresse ska anses oskäligen i den mening som avses i direktiv 93/13.⁸
- 26 Det framgår av ovanstående domar att EU-domstolen tillåter att villkoren i ett låne- eller kreditavtal där provisionen eller avgiften fastställs förklaras vara oskäligen om de är orimligt höga eller om konsumenten inte erhåller någon egentlig tjänst i gengäld. En analys av några av EU-domstolens andra domar tycks dock leda till andra slutsatser.
- 27 I domen av den 16 april 2014 påpekade EU-domstolen nämligen att förekomsten av en ”betydande obalans” inte nödvändigtvis kräver att de kostnader som konsumenten i ett avtalsvillkor åläggs betalningsansvaret för har betydande

⁶ Dom av den 3 september 2020, C-84/19, Profi Credit Polska, punkterna 95–97.

⁷ Dom av den 16 juli 2020, C-224/19 och C-259/19, Caixabank, punkt 79.

⁸ EU-domstolens dom av den 26 februari 2015, C-143/13, Matei, punkterna 70–71.

ekonomiska konsekvenser för vederbörande med beaktande av den aktuella transaktionens belopp,⁹ och att den nationella domstolen när det ska avgöras huruvida en sådan betydande obalans föreligger inte kan nöja sig med att göra en kvantitativ ekonomisk bedömning utifrån en jämförelse mellan, å ena sidan, det totala beloppet för den transaktion som avtalet avser och, å andra sidan, de kostnader som konsumenten åläggs betalningsansvaret för i det aktuella villkoret.¹⁰

- 28 På samma sätt anförde EU-domstolen i domen av den 18 november 2021 att prövningen av huruvida det föreligger en betydande obalans i parternas rättigheter och skyldigheter enligt avtalet till nackdel för konsumenten inte kan begränsas till en kvantitativ ekonomisk bedömning som grundar sig på en jämförelse mellan, å ena sidan, det sammanlagda beloppet för den transaktion som avtalet avser och, å andra sidan, de kostnader som konsumenten åläggs enligt detta avtalsvillkor.¹¹
- 29 I dom av den 3 oktober 2019 slog EU-domstolen emellertid fast att artikel 4.2 och artikel 5 i rådets direktiv 93/13 ska tolkas så, att kravet på att ett avtalsvillkor ska vara klart och begripligt formulerat inte innebär ett krav på att avtalsvillkor som inte har varit föremål för individuell förhandling i ett kreditavtal som ingåtts med konsumenter – såsom de villkor som är aktuella i det nationella målet, vilka exakt fastställer storleken på förvaltningsavgifterna och på en uppläggningsavgift som konsumenten ska betala samt beräkningsmetoden för avgifterna och den tidpunkt då de förfaller till betalning – också ska specificera de tjänster som tillhandahålls som motprestation för beloppen i fråga.¹² Denna slutsats är särskilt betydelsefull om dessutom den ståndpunkt som framförts i denna dom beaktas, nämligen att frågan huruvida ett avtalsvillkor är transparent, i enlighet med kravet i artikel 5 i direktiv 93/13 utgör en av de omständigheter som ska beaktas vid den bedömning av huruvida villkoret är oskäligt som den nationella domstolen ska göra med stöd av artikel 3.1 i direktivet. Vid denna bedömning ankommer det på den nationella domstolen att, med beaktande av samtliga omständigheter i målet, först fastställa huruvida kravet på god sed har åsidosatts och därefter huruvida det föreligger en betydande obalans till nackdel för konsumenten i den mening som avses i sistnämnda bestämmelse.¹³ Ovannämnda överväganden föranledde EU-domstolen att dra slutsatsen att artikel 3.1 i direktiv 93/13 ska tolkas så, att ett avtalsvillkor såsom det som är i fråga i det nationella målet – som rör förvaltningsavgifter avseende ett kreditavtal och som inte gör det möjligt att otvetydigt identifiera de konkreta tjänster som tillhandahålls som motprestation – i princip inte skapar en

⁹ Dom av den 16 januari 2014, C-226/12, Constructora Principado, punkt 31.

¹⁰ Dom av den 16 januari 2014, C-226/12, Constructora Principado, punkt 22.

¹¹ Dom av den 18 november 2021, C-212/20, A.S.A., punkt 66.

¹² Dom av den 3 oktober 2019, C-621/17, Kiss och CIB Bank, punkt 45.

¹³ Dom av den 3 oktober 2019, C-621/17, Kiss och CIB Bank, punkt 49.

betydande obalans i parternas rättigheter och skyldigheter enligt avtalet till nackdel för konsumenten, i strid med kravet på god sed.¹⁴

- 30 Enligt den hänskjutande domstolen är det förståeligt att kreditinstitut bedriver ekonomisk verksamhet och därför har som huvudsakligt syfte att generera vinst. En sådan näringsidkare ska inte bara täcka de olika kostnader som har samband med företagets verksamhet (personalkostnader, hyra av lokaler, skatter, kontorsmateriel och dylikt), utan även uppbära ersättning från konsumenterna med ett sådant belopp att näringsidkaren säkerställs en tillräckligt stor vinst. Det är även förståeligt att Provident måste utgå från att en del av dess kunder inte kommer att återbetala de utlånade medlen, eftersom deras ekonomiska eller personliga situation hindrar dem från att göra detta och att det även är möjligt att vissa låntagare handlar i ond tro, vilket faktiskt hindrar bolaget från att återfå pengarna.
- 31 Den hänskjutande domstolen anser emellertid att inte ens beaktandet av samtliga dessa omständigheter motiverar att Provident tar ut ersättning med ett sådant belopp som framgår av de avtal som återfinns i handlingarna i målen.
- 32 Domstolen tar i detta avseende hänsyn till den omständigheten att konsumenten, när det rör sig om avgifter för en flexibel återbetalningsplan i utbyte mot möjligheten att förlänga fristen för betalning av låneamorteringarna flera gånger – vilket således är en tämligen liten fördel – blir skyldig att betala en mycket hög avgift. Det är i detta avseende av särskild betydelse att låntagaren inte har möjlighet att avstå från denna tjänst. Varje lån som erbjuds av Provident innefattar skyldigheten att utnyttja denna tjänst och, följaktligen, att betala en betydande avgift. Dessa omständigheter föranleder slutsatsen att Provident i själva verket tillhandahöll tjänsten i fråga och tog ut avgiften för den i första hand för att öka de intäkter som genererades av företaget till följd av varje låneavtal, snarare än för att erbjuda låntagarna användbara tjänster. Tjänsten i form av en flexibel återbetalningsplan är således i huvudsak fiktiv, eftersom det verkliga syftet med avtalsvillkoren avseende denna tjänst är att motivera påförandet av ytterligare en avgift på konsumenten.
- 33 När det däremot gäller provisionen erbjuder Provident i utbyte mot den ingen annan tjänst än själva lånet, och därför utgör provisionen uteslutande en vinst för långgivaren och uteslutande en kostnad för låntagaren. En liknande slutsats kan dras vad gäller den så kallade överenskommelseavgiften, eftersom den inte är förenad med något annat än beviljandet av själva lånet, och kostnaderna för att lägga fram själva avtalet för konsumenten (kostnader för skrivpatroner, papper, den bolagsanställdes engagemang osv.) är så låga att man i princip kan bortse från dem.
- 34 Av sammanställningen av uppgifterna om de aktuella lånen framgår att Provident tycks grunda sin ekonomiska verksamhet huvudsakligen på beviljandet av lån till

¹⁴ Dom av den 3 oktober 2019, C-621/17, Kiss och CIB Bank, punkt 56.

konsumenter om ganska låga belopp (från 4 000 PLN till 11000 PLN) under en period mellan ett och två år. Bolagets vinst härrör från ränta, men framför allt från mycket höga provisioner och avgifter (huvudsakligen för den flexibla återbetalningsplanen). Storleken på dessa belopp omfattas visserligen av de belopp som föreskrivs i bestämmelserna i lagen om konsumentkrediter, men utgör en betydande börda för låntagarna, eftersom de i allmänhet motsvarar ett värde på 70-90 procent av lånebeloppet (endast i ett fall utgjorde beloppen ”enbart” 46 procent av lånekapitalet). Dessutom utgörs en betydande del av Providents kunder av samma personer. En stor del av de låntagare som tar kortfristiga lån är konsumenter som har svårt att hantera sin ekonomi och som därför inte kan få ett banklån varför de använder sig av tjänster som tillhandahålls av låneinstitut, som erbjuder lån på mycket ogynnsamma villkor. De höga kostnaderna för den typen av lån gör att dessa konsumenter inte kan betala dem och för att kunna betala tillbaka dem tecknar de ytterligare lån och hamnar därmed i en så kallad skuldspiral.

- 35 Till exempel ska den som tar ett lån på 5000 PLN, till en kostnad som motsvarar 90 procent av lånebeloppet, återbetala sammanlagt 9500 PLN. Om konsumenten inte har sådana medel till sitt förfogande och tar ett andra lån – denna gång på 9 500 PLN, men också till en kostnad som motsvarar 90 procent av lånebeloppet – kommer det belopp som ska återbetalas redan att uppgå till 18 050 PLN. Om denna cykel upprepas några gånger kommer konsumenten att för det tredje lånet vara tvungen att återbetala 34 295 PLN, för det fjärde lånet, 65 160 PLN, för det femte lånet, 123 805 PLN, för det sjätte lånet 235 229 PLN och för det sjunde lånet 446 936 PLN, varvid långgivarens faktiska insats (5 000 PLN) endast knappt kommer att motsvara 1 procent av denna skuld, och 99 procent kommer att utgöra en faktisk vinst för långgivaren.
- 36 Exemplet ovan visar tydligt att även det första lånet som togs på ett relativt litet belopp, men på mycket ogynnsamma villkor, ledde till att konsumenten hamnade i en skuldspiral (som växer exponentiellt), vilket leder till oförmåga att fullgöra sina skyldigheter och i extrema fall till förlust av alla tillgångar och till att konsumenten måste försättas i personlig konkurs. Problemet med att hamna i en skuldspiral har redan tidigare uppmärksammats i den nationella lagstiftningen, vilket resulterade i införandet av bestämmelser om högsta ränta (artikel 359 § 2¹ i civillagen), som för närvarande uppgår till 7,2 procent per år, samt om högsta andra kreditkostnader än ränta för konsumentkrediter (artikel 36a.2 i lagen om konsumentkrediter), som inte får överstiga det totala kreditbeloppet. Det finns emellertid, vare sig i nationell rätt eller i unionsrätten, några bestämmelser som utesluter möjligheten att bevilja konsumenter mycket kostsamma kortfristiga lån flera gånger i rad. Den enda lösning som verkar möjlig för att förhindra att konsumenterna hamnar i en skuldspiral är att betrakta avtalsvillkor som innehåller orimligt höga avgifter och provisioner som oskäligen. Den skada som uppkommer för konsumenten beror nämligen inte på att näringsidkaren har formulerat ett avtal som avser lånekostnaderna på ett obegripligt sätt eller har underlåtit att förklara konsekvenserna av detta, utan på att konsumenten har ålagts orimligt höga kostnader.

- 37 Den hänskjutande domstolen har ställt den **andra tolkningsfrågan** för att få klarhet i huruvida kravet på att det måste föreligga ett berättigat intresse av att få saken prövad för att vinna framgång med en talan om att ett avtal eller en del av detta ska förklaras vara ogiltigt eller sakna verkan inte strider mot artikel 7.1 i direktiv 93/13 eller effektivitetsprincipen. Problemet är att om konsumenten yrkar att det ska fastställas att eller visar att avtalet eller en del av avtalet saknar verkan eller är ogiltigt, men inte har ett berättigat intresse av att få saken prövad, blir den nationella domstolen tvungen att, mot bakgrund av artikel 189 i civilprocesslagen, ogilla konsumentens talan enbart på grund av att det saknas ett berättigat intresse av att få saken prövad.
- 38 Enligt artikel 189 i civilprocesslagen är det för att domstolen ska kunna bifalla fastställsetalan nödvändigt att det fastställs att ett berättigat intresse av att få saken prövad föreligger. Detta intresse måste vidare föreligga vid det datum då förhandlingen avslutas (artikel 316.1 i civilprocesslagen). Begreppet berättigat intresse av att få saken prövad har inte definierats i den nationella lagstiftningen, utan har prövats vid flera tillfällen i polska domstolars praxis.
- 39 Enligt rättspraxis från Sąd Najwyższy (Högsta domstolen) ska ett berättigat intresse av att få saken prövad förstås som ett objektivi behov av att skydda den rättsliga sfären för en klagande vars rättigheter har kränkts eller riskerar att kränkas eller med avseende på vilka det föreligger osäkerhet vad gäller deras förekomst eller innehåll. Bedömningen av huruvida det föreligger ett berättigat intresse av att få saken prövad kräver individualiserade och flexibla kriterier som beaktar den ändamålsenliga grunden för talan enligt artikel 189 i civilprocesslagen. Ett av de villkor som ska prövas vid bedömningen av huruvida det är ändamålsenligt att använda fastställsetalan är den betydelse som fastställsedomen skulle få för klagandens rättsliga situation. För förekomsten av ett berättigat intresse av att få saken prövad talar att det är möjligt att definitivt avsluta en tvist genom att väcka denna talan. Mot förekomsten av ett berättigat intresse av att få saken prövad talar däremot möjligheten av att erhålla ett mer fullständigt skydd för klagandens rättigheter genom en annan talan.
- 40 Eftersom begreppet ”berättigat intresse av att få saken prövad” inte har definierats i nationell rätt, ankommer det på den nationella domstolen att i varje enskilt fall bedöma om klaganden har ett berättigat intresse av att få saken prövad. Detta innebär att det kan förekomma fall där frågan om det föreligger ett berättigat intresse av att få saken prövad i mål som är mycket likartade, eller till och med identiska, kan bedömas olika av olika domstolar. Till exempel i liknande mål som avser ogiltigförklaring av ett avtal som konsumenter ingått med Provident eller förklaring att avtalet saknar verkan har en del av den dömande sammansättningen i Sąd Rejonowy dla Warszawy – Śródmieścia w Warszawie (Distriktsdomstolen i Warszawa, Śródmieścia w Warszawie, Polen) funnit att konsumenter har ett berättigat intresse av att få saken prövad, medan den andra delen av den dömande sammansättningen i samma domstol fann att det inte föreligger något berättigat intresse av att få saken prövad, vilket utgör grund för att ogilla talan i målen. Av betydelse härvid är att domstolarna i samtliga nämnda fall gjorde bedömningen att

de avtalsbestämmelser varigenom bolaget som var motpart fastställde provisionen och avgiften för den flexibla återbetalningsplanen till ett orimligt högt belopp var oskäligen. Av denna omständighet följer således att olika åsikter om huruvida klaganden har ett berättigat intresse av att få saken prövad kan föreligga även inom ramen för samma domstol. Denna omständighet kan göra det svårare att uppnå de mål som eftersträvas med direktiv 93/13 – eftersom konsumenten, även om det är uppenbart att villkoren i ett avtal som ingåtts med en näringsidkare är oskäligen, kan hysa tvivel om huruvida han eller hon kan väcka talan om att dessa villkor ska förklaras vara ogiltiga eller sakna verkan, av rädsla för att domstolen kan förklara att den inte har något berättigat intresse av att få saken prövad och ogilla talan enbart på denna grund, samtidigt som konsumenten förpliktas att betala rättegångskostnaderna.

- 41 Enligt den hänskjutande domstolen har det däremot inte visats att klaganden har ett berättigat intresse av att väcka fastställsetalan. Klagandena har i detta avseende endast hänvisat till behovet av att fastställa storleken på deras åtaganden och således till omständigheter som endast har en subjektiv betydelse för klagandena och inte till det objektiva behovet av att avgöra den rättsliga tvisten. Framför allt förfogar klagandena dock över andra rättsmedel som gör det möjligt för dem att utöva sina rättigheter i större utsträckning än en talan om fastställelse. Relevant här är nämligen att var och en av klagandena redan har återbetalat en del av de belopp som ska erläggas för de omtvistade provisionerna och avgifterna, medan den andra delen av dessa belopp förblir obetald och Provident har yrkat att var och en av klagandena ska förpliktas att betala dessa belopp inom ramen för ett genkärsmål. I denna situation kan den återbetalda delen av dessa belopp krävas av var och en av klagandena genom en talan om betalning av felaktigt erlagda belopp (artikel 405 i civillagen jämförd med artikel 410 i civillagen). Klagandena kan således väcka en talan som går längre än en fastställsetalan. Vad däremot gäller den del av de belopp som hänför sig till avgifter och provisioner som inte har återbetalats, har dessa blivit föremål för ett domstolsförfarande genom att Provident väckt genkärsmål om betalning, vilket innebär att klagandena (som kallas ömsesidigt) kan göra gällande att avtalsvillkoren är oskäligen just i samband med genkärsmål, och tvisten mellan parterna avgörs genom den dom som den hänskjutande domstolen har meddelat i detta avseende.
- 42 **Den tredje tolkningsfrågan** utgör en hänvisning till den tolkningsfråga som ställts av Sąd Rejonowy w Siemianowicach Śląskich (Distriktsdomstolen i Siemianowice Śląskie, Polen) i avgörandet av den 10 november 2021 (målnummer vid EU-domstolen: C-717/21) som avser möjligheten att förklara avtalsvillkor enligt vilka amorteringar på lånet endast kan återbetalas i kontanter genom en av Providents anställda (rådgivare) under rådgivarens veckobesök på den ort där låntagaren har sitt hemvist. Detta avtalsvillkor används som en standardklausul i de avtal som Provident ingått och återfinns även i punkterna 6.a i de avtal som ZL och KU ingått. Även om klagandena inte har bestritt innehållet i detta villkor, har den hänskjutande domstolen dock, vid fullgörandet av den skyldighet som följer av direktiv 93/13 att analysera konsumentavtal med hänsyn

till om de innehåller oskäligen villkor, slagit fast att dessa villkor ska förklaras vara oskäligen.

- 43 När det gäller skälen för att förklara de ovannämnda avtalsvillkoren oskäligen delar den hänskjutande domstolen i allt väsentligt den uppfattning som Sąd Rejonowy w Siemianowicach Śląskich (Distriktsdomstolen i Siemianowice Śląskie) intog i sitt avgörande av den 10 november 2021. Framför allt anser den hänskjutande domstolen att förbehållet att amorteringar på lånet endast kan återbetalas i kontanter till den anställde hos motparten och avsaknaden av möjligheten att återbetala amorteringar på lånet genom banköverföring i en tid då transaktioner med icke-kontanta betalningsmedel förekommer syftar till att utöva ett känslomässigt tryck på konsumenten för att tvinga denne att fullgöra sina förpliktelser i tid. Även om villkoren fastställer parternas huvudsakliga prestationer är de inte klart och begripligt formulerade (artikel 4.2 i direktiv 93/13). I punkterna 6 a i låneavtalen föreskrivs att betalningar ska göras vid besök av en anställd från Provident på den ort där konsumenten har sitt hemvist, men det fastställs ingalunda inom vilken ram dessa besök ska ske, hur länge de ska pågå, vilka åtgärder som den anställde i bolaget får vidta i konsumentens hem osv. Enligt den hänskjutande domstolen ska den näringsidkare som gör så långgående ingrepp i konsumentens privatliv på lämpligt sätt underrätta (varna) konsumenten om (för) de farliga konsekvenser som besök av en främmande person i konsumentens hem kan ha, särskilt när den personen är anställd av konsumentens borgenär. I de avtal som analyserats saknades däremot sådana varningar. Samtidigt ingår villkoren i fråga i ett standardavtal som tidigare utformats av Provident och kan därför inte ha förhandlats fram individuellt (artikel 3.2 i direktiv 93/13).
- 44 Den hänskjutande domstolen har emellertid prövat den ytterligare verkan av att konsumenten inte är bunden av dessa avtalsvillkor om de förklaras vara oskäligen och, i synnerhet, om det är möjligt att låneavtalet fortsätter att gälla efter det att dessa villkor har uteslutits ur avtalet (artikel 6.1 i direktiv 93/13) i en situation där ett villkor i låneavtalet som föreskriver ett enda sätt för återbetalning av lånet förklaras vara oskäligen. Svaret på denna fråga tycks vara nekande, eftersom dessa avtal, med hänsyn till att punkterna 6.a uteslutits ur de låneavtal som är i fråga i förevarande mål, inte innehåller någon bestämmelse om hur låntagaren ska återbetala lånet. Samtidigt kan inte slutsatsen godtas att låntagaren i en sådan situation helt enkelt befrias från skyldigheten att återbetala lånebeloppet, eftersom detta i huvudsak skulle innebära att låneavtalet skulle omvandlas till ett gåvoavtal och således en helt annan typ av avtal som parterna uppenbarligen inte hade för avsikt att ingå.
- 45 Mot bakgrund av vad som anförts ovan skulle det enda sättet som gör det möjligt att upprätthålla de aktuella låneavtalen, trots att avtalsvillkoren i punkterna 6a i avtalen förklaras vara oskäligen, således vara att ”komplettera” innehållet i dessa avtal genom att tillåta återbetalning av de avtalsenliga beloppen genom banköverföring från konsumenten. En sådan lösning strider emellertid mot artikel 6.1 i direktiv 93/13.

- 46 EU-domstolen har emellertid vid upprepade tillfällen slagit fast att ett oskäligt avtalsvillkor inte är bindande i sin helhet, och inte endast i den del det är oskäligt,¹⁵ och att det i princip inte heller är möjligt för domstolen att ändra innehållet i ett oskäligt villkor¹⁶ eller att tolka detta villkor för att avhjälpa villkorets oskälighet.¹⁷ Däremot kan en domstol ersätta ett oskäligt villkor med en bestämmelse i nationell rätt av dispositiv karaktär, men endast om utslutandet av det oskäliga avtalsvillkoret leder till att hela avtalet blir ogiltigt, vilket medför att konsumenten drabbas av särskilt negativa konsekvenser.¹⁸
- 47 I förevarande mål är det dock inte möjligt att finna sådana negativa konsekvenser, eftersom konsumenterna, om låneavtalen förklarades ogiltiga, endast skulle vara skyldiga att återbetala motvärdet av lånet, utan ränta, provisioner, avgifter eller andra kostnader. Enligt den hänskjutande domstolen måste därför, mot bakgrund av artikel 6.1 i direktivet, verkan av att sådana avtalsvillkor, som de som anges i punkterna 6.a i de avtal som ZL och KU har ingått, utsluts vara att dessa avtal förklaras vara ogiltiga i sin helhet.

¹⁵ Dom av den 26 mars 2019, C-70/17 och C-179/17, Abanca Corporación Bancaria och Bankia, punkt 64, dom av den 29 april 2021, C-19/20, Bank BPH, punkterna 70 och 80.

¹⁶ Dom av den 14 juni 2012, C-618/10, Banco Español de Crédito, punkterna 69–73, dom av den 30 maj 2013, C-488/11, Asbeek Brusse och de Man Garabito, punkterna 57–58, dom av den 30 april 2014, C-26/13, Kásler och Káslerné Rábai, punkterna 77–79, dom av den 21 januari 2015, C-482/13, C-484/13, C-485/13 och C-487/13, Unicaja Banco och Caixabank, punkterna 28, 31–32, dom av den 21 april 2016, C-377/14, Radlinger och Radlingerová, punkterna 97–98, dom av den 21 december 2016, C-154/15, C-307/15 och C-308/15, Gutiérrez Naranjo, punkterna 57, 60, dom av den 7 augusti 2018, C-96/16 och C-94/17, Banco Santander och Escobedo Cortés, punkt 73, dom av den 13 september 2018, C-176/17, Profi Credit Polska, punkt 41, dom av den 26 mars 2019, C-70/17 och C-179/17, Abanca Corporación Bancaria och Bankia, punkterna 53–54, dom av den 7 november 2019, C-349/18–C-351/18, Kanyebe, punkt 67, som av den 3 mars 2020, C-125/18, Gómez del Moral Guasch, punkterna 59–60, dom av den 25 november 2020, C-269/19, Banca B., punkterna 30–31, dom av den 27 januari 2021, C-229/19 och C-289/19, Dexia Nederland, punkterna 63–64, dom av den 29 april 2021, C-19/20, Bank BPH, punkterna 67–68, dom av den 18 november 2021, C-212/20, A. S.A., punkterna 68–69 och 71.

¹⁷ EU-domstolens dom av den 18 november 2021, C-212/20, A. S.A., punkt 79.

¹⁸ Dom av den 30 april 2014, C-26/13, Kásler och Káslerné Rábai, punkterna 80–85, dom av den 21 januari 2015, C-482/13, C-484/13, C-485/13 och C-487/13, Unicaja Banco och Caixabank, punkt 33, dom av den 7 augusti 2018, C-96/16 och C-94/17, Banco Santander och Escobedo Cortés, punkt 74, dom av den 20 september 2018, C-51/17, OTP Bank och OTP Faktoring, punkterna 60–61, dom av den 14 mars 2019, C-118/17, Dunai, punkt 54, dom av den 26 mars 2019, C-70/17 och C-179/17, Abanca Corporación Bancaria och Bankia, punkterna 56–59 och 64, dom av den 3 oktober 2019, C-260/18, Dziubak, punkterna 48–49, 58–59, dom av den 7 november 2019, C-349/18–C-351/18, Kanyebe, punkt 70, dom av den 3 mars 2020, C-125/18, Gómez del Moral Guasch, punkterna 61–64, dom av den 25 november 2020, C-269/19, Banca B., punkterna 32–34.